

gatunku wypowiedzi) i poszerzenia korpusu źródeł o wywiady utrzymane w konwencji "na serio", np. z politykami, którzy nie chcą mówić o sprawach niewygodnych dla siebie, a które akurat interesują opinię publiczną.

Rozważania zamyka próba usytuowania wywiadu w planie typologii gatunków dialogowych przeprowadzonej ze względu na różne pragmatyczne kryteria podziału, co w sposób przekonujący ukazuje specyfikę tej formy dyskursu.

Małgorzata Kita podjęła się niełatwego zadania, by opisać specyfikę interakcji, jaka zachodzi między partnerami zdarzenia językowego, które "we współczesnym świecie komunikacji globalnej współuczestniczy w tworzeniu wartości kulturowych, w strukturuowaniu życia społecznego, w kreowaniu osobowości i wzorców"(s.143). Jej monografia jest cenną pozycją naukową nie tylko ze względu na walory poznawcze i metodologiczne, ale także na umiejętność łączenia wielu perspektyw badawczych. Dlatego też mogę polecić lekturę tej książki nie tylko specjalistom, ale także osobom zainteresowanym problemami współczesnej kultury masowej.

Literatura

Dobrzyńska T., 1993, *Tekst. Próba syntezy*, Warszawa.

Genette G., 1992, *Palimpsesty*, przeł. A. Milecki. *Współczesna teoria badań literackich zagranicą. Antologia*, oprac. H. Markiewicz, t. IV, cz. II, Kraków.

Głowiński M., 1992, *O intertekstualności. – Nowe problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, red. H. Markiewicz i J. Sławiński, Kraków.

Wierzbicka A., 1971, *Metatekst w tekście. – O spójności tekstu*, red. M. R. Mayenowa, Wrocław.

BOŻENA WITOSZ

BOŻENA WITOSZ, OPIS W PROZIE NARRACYJNEJ NA TLE INNYCH ODMIAN DESKRYPCJI, Katowice 1997, 150 s.

W tomie *Stylistyki*, poświęconym gatunkom mowy, nie może zabraknąć recenzji książki, która wiele wnosi do teorii gatunku oraz bardzo precyzyjnie określa obszary praktyki analitycznej różnorodnych form gatunkowych.

Książka wyróżnia się ogromnymi walorami poznawczymi. Zdaje sprawę z najistotniejszych problemów genologii lingwistycznej mocno osadzonej w teorii

tekstu. W rozdziale drugim znajdujemy szczegółową charakterystykę następujących zagadnień: a) konceptualizacja pojęcia gatunku, z wyeksponowaniem ujęcia typologicznego (s. 40), b) problem typologii ze zwróceniem uwagi na to, że "każda możliwa typologia musi być nieostra, jeśli jej celem jest odzwierciedlenie faktycznego stanu w rzeczywistej komunikacji" (s. 43), c) zagadnienie relacji formy wypowiedzi i wpisanych w nią intencji (44), d) pojęcie wzorca gatunkowego ze szczegółową charakterystyką różnorodnych propozycji modelowania wzorców (s. 46-48).

Budując model charakterystyki opisu jako gatunku wypowiedzi, Autorka odwołuje się do wzorca strukturalnego (por. s. 57), by w kolejnym rozdziale usytuować swą charakterystykę na szerszym tle. Uwzględnia zatem zagadnienie miejsca opisu w ogólniejszych strukturach – w narracji. Nawiązuje w ten sposób, choć bez wyraźnych odwołań, do poglądów tych badaczy tekstu, którzy eksponują rolę kontekstu zarówno w procesach tworzenia tekstu oraz jego odbioru, jak i w procedurach analitycznych.

W kolejnych partiach monografii znajdujemy skrupulatne charakterystyki: delimitacji opisu (wyznaczenie jego początku i zakończenia), wewnętrznej organizacji, która opiera się na wyliczeniu podporządkowanemu, co Autorka szczególnie mocno uwypukla, określonym regułem (selekcji, uporządkowania). Analiza związków semantycznych pozwala owo uporządkowanie przedstawić w postaci precyzyjnych, rozbudowanych schematów.

Z punktu widzenia ogólnej teorii gatunku niezmiernie ważne są uwagi dotyczące typów opisu, a zwłaszcza zależności ich kształtu od rodzajów struktur (form gatunkowych) wyższego rzędu (złożonych), w których opis się pojawia jako istotny składnik (opis trzeba bowiem sytuować w grupie gatunków niesamodzielných). Otrzymujemy więc charakterystykę następujących wariantów opisu: opis w tekście mówionym, w reklamie prasowej, w przewodniku, w haśle encyklopedycznym, tekście dydaktycznym i popularnonaukowym. W podsumowaniu Autorka pisze: "Różnice między poszczególnymi odmianami tekstów opisowych wiążą się z faktem, że w deskrypcjach literackich, paraliterackich, potocznych widoczna jest tendencja do postrzegania obiektów jako przedmiotów o właściwościach indywidualnych, a więc zróżnicowanych. Z kolei w opisach naukowych, popularnonaukowych i kulturowych przedstawia się przedmiot jako reprezentanta określonej kategorii lub klasy (typowego przedstawiciela), co należy łączyć z tendencją do wysuwania na plan pierwszy cech wspólnych." (s. 129).

Analizy pokazują zatem opis jako gatunek mowy, "który wyróżnia się wieloma regułami strukturalizującymi" (s. 132). W ten sposób omawiana książka po-

twierdza słuszność sądów o konieczności uwzględnienia w typologii tekstów kilku poziomów. W. Heinemann i D. Viehweger (1991, 147) wyodrębniają następujące poziomy: typy funkcji, typy sytuacji, typy postępowania, typy budowania tekstu, prototypowe wzorce formułowania.

Poznawczą wartość pracy B. Witosz pogłębia wiązanie zagadnień opisu gatunku z teorią tekstu. Pozwala to Autorce pokazać wariantywność formy gatunkowej, wariantywność – dodajmy – wiązaną z uwikłaniami komunikacyjnymi, a pośrednio stylistycznymi.

W recenzowanej książce spotykamy bardzo interesującą perspektywę naukowego opisu (w sensie procedury analitycznej i interpretacyjnej). Przedmiotem charakterystyki jest jedna forma gatunkowa, zmieniająca organizację i funkcje w zależności od sfery komunikacyjnej i typu tekstu, w który jest wbudowana. Twórczyni pracy wpisuje się więc w tę tradycję, która każe traktować gatunki jako zmienne struktury, w których można wyodrębnić elementy stałe, tworzące dominantę gatunkową i elementy fakultatywne (por. dla przykładu Bauer 1996, 110).

Reguły selekcji jako składnika procedury badawczej pozwoliły Autorce na dogłębną charakterystykę dwóch wymiarów formy gatunkowej: wymiaru strukturalnego i pragmatycznego. Wymiar pierwszy zyskał charakterystykę wzorcową, wymiar drugi, z konieczności, selektywną. Autorka skupia uwagę na kategoryzacji i wartościowaniu, odsuwając na dalszy plan w trakcie analiz szczegółowych inne składniki tła pragmatycznego (por. model na s. 59 i analizy w kolejnych rozdziałach).

W charakterystyce dokonanej przez B. Witosz opis jawi się jako gatunek, jeśli tak można powiedzieć, międzystylowy, realizujący kilka wariantów strukturalnych, zróżnicowanych pod względem funkcji. Bardzo precyzyjnie zostały przy tym omówione zasady selekcji składników deskrypcji (w szczególności kreacja podmiotu postrzegającego) oraz relacje semantyczne między składnikami opisu. Charakterystyki typów opisu zyskują dzięki temu zarówno wymiar dyferencjujący, jak i deskryptywny. Brakuje im jednego wymiaru, myślę bardzo istotnego w obu wymienionych perspektywach – wymiaru stylistycznego. Przydałoby się więc dla pełności obrazu przedstawienie cech stylistycznych, wyróżniających poszczególne typy opisu (w tym cech inwariantnych) oraz ich językowych wykładników – na poziomie leksykalnym i nie tylko.

Autorka tego wymiaru analiz w ogóle nie programowała, stąd podtytuł pracy: *Zagadnienia struktury tekstu* i następująca deklaracja dotycząca zakresu analiz:

“Zagadnienia rozważane w niniejszej książce skupiają się wokół kilku zasadniczych – moim zdaniem – problemów:

- a) sposobu, w jaki opis wkomponowuje się w całość tekstową wyższego rzędu;
- b) sposobu, w jaki opis jako całość funkcjonuje we własnych granicach i zapewnia sobie spójność semantyczną;
- c) podobieństw i różnic strukturalnych w aktualizowanych typach tekstów opisu” (s. 11). Wpisana w tradycję Bachtinowską, aplikująca najważniejsze elementy teorii tekstu do analiz form gatunkowych, starannie skomponowana, imponująca dociekliwością badawczą, napisana precyzyjnie i elegancko – znakomita książka B. Witosz powiększa zbiór godnych polecenia opracowań stopniowo budujących teorię gatunku i ustalających zakres i program analiz owego filologicznego fenomenu.

Ze względu na wymienione walory i cały szereg innych, tu nie wskazanych, trudno sobie wyobrazić filologa, który nie przeczyta tej książki i nie podda się jej urokowi.

Literatura

- Bauer Z., 1996, *Gatunki dziennikarskie. – Dziennikarstwo i świat mediów*, red. Z. Bauer, E. Chudziński, Kraków.
- Heinemann W., Viehweger D., 1991, *Textlingwistik. Eine Einführung*, Tübingen.

MARIA WOJTAK

MARZENA MAKUCHOWSKA, MODLITWA JAKO GATUNEK JĘZYKA RELIGIJNEGO, Opole 1998, 127 s.

W zbiorze prac poświęconych problematyce gatunków mowy pojawiła się książka bardzo interesująca i inspirująca. Stanowi bowiem próbę monograficznego opisanie – modlitwy – gatunku, który – od zawsze – można powiedzieć, towarzyszy człowiekowi jako istocie rozumnej i czującej, doświadczającej przy tym, by posłużyć się określeniem Zdybickiej (1984, 123-124), poczucia bytowej niewystarczalności (przygodności) i potrzeby przekroczenia tych ograniczeń przez kontakt z Absolutem.

Aby scharakteryzować gatunek tak skomplikowany zarówno co do swego statusu, jak i wyróżników oraz komunikacyjnego zastosowania, Autorka wprowadza w części I szereg pojęć, tworzących kontekst pojęciowy, ułatwiający konce-